

J. Mart. Duiven

Claytonia

Winterpostelijn (*Claytonia perfoliata* Don) is wel de meest bekende van de Claytonia's, doordat men ze dikwijls verwilderd in moestuinen, plantsoenen, ruigten en zelfs in de duinen aantreft, waar ze als een relict van vroegere cultuur zich door spontane uitzaaiing in stand weet te houden. Het oorspronkelijke areaal van de Winterpostelein strekt zich langs Pacifisch Noord-Amerika van Alaska over Zuid-Californië tot in Mexico, benevens Cuba, uit, maar sinds 1794 (volgens C. A. J. A. Oudemans) wordt ze in Europa gekweekt als een vroege, smakelijke en 'gezonde' (vitaminerijke) salade; ook bereidde men haar wel op de manier van spinazie en postelein toe of voegde haar aan de soep toe om de vette smaak weg te nemen. Men prees haar antiscorbutische eigenschappen. Geleidelijk is ze echter meer en meer in onbruik geraakt en uit de prijscouranten van de groentekwekers verdwenen. Vooral in de tweede helft van de negentiende eeuw heeft de Winterpostelein zich echter in vele Europese landen en zelfs op Australië een blijvend plaatsje weten te veroveren, vooral waar een zeeklimaat heerst, het meest nog in Engeland, doch in steeds mindere mate naarmate het klimaat meer continentaal wordt. Ze kan daar als een genaturaliseerd cultuurrelict beschouwd worden.

De merkwaardige bouw van de Winterpostelein (fig. 1) is er de oorzaak van, dat men het plantje niet licht vergeet en later uit duizenden terstond herkent, als men het

Fig. 1. Winterpostelein (*Claytonia perfoliata* Don), links met twee zittende, rechts met twee gesteelde bloemgestellen boven de schotelvormig vergroeide stengelbladen.

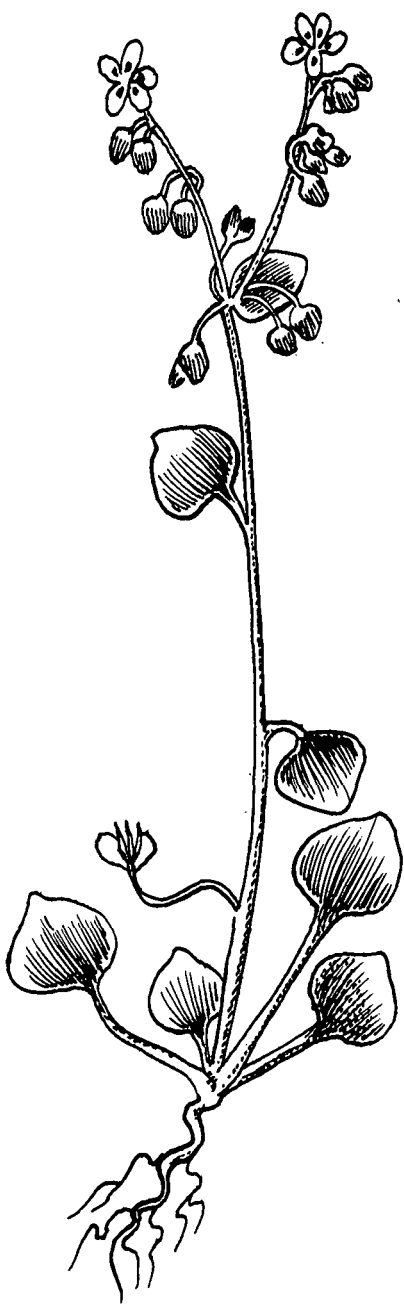

Fig. 2. Monstrueuze bloeistengel van de Winterpostelein (*Claytonia perfoliata* Don) met twee verspreid staande, gesteelde stengelbladen en daaronder een verdwaald, afzonderlijk bloempje.

eenmaal gezien heeft. Als alle *Claytonia*'s heeft ze talrijke basale bladen en daarnaast bloeistengels met slechts twee tegenoverstaande stengelbladen, maar ze onderscheidt zich van de andere, doordat bij haar de beide stengelbladen breed vergroeid zijn (*folia connata*) tot een bloemshotel, die het trosachtige bloemgestel (*inflorescentia*) aan de toeschouwer presenteert. De soortnaam *perfoliata* is dus eigenlijk onjuist, want deze term heeft betrekking op één zittend, stengelomvattend blad, waarvan de beide oren zo samengegroeid zijn, dat het doorgroeide blad de stengel aan alle zijden omgeeft. Zulke doorgroeide of perfoliate bladen vindt men bij het Schermbloemige Doorwas (*Bupleurum perfoliatum* L.). De vergroeide of connate stengelbladen van de Winterpostelein zijn vergelijkbaar met die van de Bitterling (*Blackstonia perfoliata* Huds.), de Tuinkamperfoelie (*Lonicera caprifolium* L.), de Wilde kaardebol (*Dipsacus sylvestris* Huds.) en de Weverskaarde (*D. fullonum* L.), bij welke laatste ze ware waterbekkens vormen. Dit is bij de Winterpostelein de bedoeling niet, want de aanvankelijk in het centrum diepe, dus holle of concave bloemshotels welven zich later zo, dat ze convex worden, als een opgestoken paraplu en evenals dit nuttige instrument het overvloedige regenwater laten afdruppen.

Buitengewoon merkwaardig is een van het bouwtype afwijkende monstrositeit van de Winterpostelein (fig. 2), die twee op verschillende hoogte geplaatste, dus niet tegenoverstaande, doch verspreid gerangschikte en bovendien gesteelde stengelbladen bezat. Ook eigenaardig aan dit exemplaar was, dat het een afzonderlijke, lang gesteelde bloem bezat, die nog lager dan het onderste stengelblad, dus ver van het bloemgestel verwijderd, eenzaam en alleen uit de bloeistengel ontsproot.

Aan de voet van het bloemgestel bevindt zich gewoonlijk een klein, groen en vlezig schutblad, dat bij uitzondering ook wel eens een grotere vorm aanneemt. Meestal treft men het aan de ene kant van de uitdieping van de bloemshotel aan, maar

zeldzaam is het stengeldeel tussen de vergroeide bladen van de bloemshotel en het bewuste schutblad wel eens meer of minder verlengd en uitgegroeid, zoals de twee bloeistengels aan de rechterkant van onze afbeelding laten zien.

Overigens kan men soms ook afwijkende exemplaren vinden, waarbij de stengelbladen niet vergroeid zijn en andere, waarbij men ter plaatse drie of zelfs vier stengelbladen aantreft, het onderste daarvan gesteld en op korte afstand van de overige. Zulke exemplaren zijn atavismen, die een terugslag naar eenvoudiger toestanden vertonen, zoals we die bij verwante soorten aantreffen (fig. 3).

Op het eerste gezicht lijkt de bloeiwijze trosvormig, maar in werkelijkheid is het bloemgestel een samengesteld tweetakkig bijscherf (*dichasium*) en wel van het zeldzame homodrome type, waarbij de spiraal van de bloeiwijze dezelfde richting heeft als die van de dragende spruit.

Wat bij de bloempjes een kelk lijkt te zijn, zijn in werkelijkheid twee vlak onder de bloemdekbladen (*tepala*) geplaatste kelkachtige schutblaadjes (*bracteola*). Ze zijn kenmerkend voor de gehele familie der Posteleinachtigen (*Portulacaceae*), waartoe het geslacht *Claytonia* behoort en vooral daardoor onderscheiden ze zich van de Muurachtigen (*Caryophyllaceae*). In talrijke flora's worden ze echter voor een tweeslappende of tweeslippige kelk gehouden en inderdaad maken ze ook volkomen deze indruk. De vijf witte bloembladen zijn dus geen kroonbladen (*petala*), doch corollische bloemdekbladen (*tepala*). Vlak voor deze bloemdekbladen en aan hun nagel (*unguis*) vastgehecht staan de vijf meeldraden, die dus epitopaal zijn.

In het centrum van de bloem staat de stamper met een uit drie vruchtbladen opgebouwd vruchtbeginsel en een diep driespleetige stijl. Bij een heldere lucht en bij zonneschijn openen de kleine witte bloempjes zich, maar wanneer de lucht betrekt en ook als 's avonds de schemering invalt sluiten ze zich weer. Ze worden door kleine insecten, meestal vliegjes, bezocht, maar

nodig is dit niet, want als ze bij langdurig regenachtig weer niet opengaan, behelpen ze zich met zelfbestuiving. De aanvankelijk naar beneden gekromde bloemknoppen richten zich tegen de bloei op, maar buigen zich na afloop weer naar beneden, terwijl hun steel ondertussen veel langer wordt. Tegen de tijd, dat de zaden rijp zijn, richt de vruchtsteel zich nogmaals weer op. Ondertussen zijn in de zaaddoos drie glinsterend zwarte, fijn gechagrineerde zaden gerijpt, elk met een klein witachtig uitgroeisel (*elaiosoom*). Door het uitdrogen van

Fig. 3. Enkele afwijkingen van de Winterpostelein met drie of vier niet-vergroeide stengelbladen.

de vruchtkleppen komen de zaden steeds meer onder druk te staan, maar door de fijne verhevenheden van de zaadhuid houden ze elkaar zolang vast, tot de druk van de vruchtkleppen de weerstand overwint en de zaden met een grote boog weggeslingerd worden. Dikwijls geraken ze daarbij 50 tot 80 cm van de moederplant verwijderd, een enkele keer nog veel verder, maar soms liggen ze ook vlak aan de voet van de oude plant. Wanneer het geluk zo'n zaadkorrel dienstig is, neemt een mier hem op en draagt hem nog veel verder weg,

verlekkend als ze is op het smakelijk ahangseltje.

In de meeste flora's wordt als naamgevend auteur ten onrechte Donn of zelfs de abbreviatie Donn, opgegeven, waartegen Ernst Hallier in de vijfde druk of jubileumsuitgave van de 'Flora von Deutschland' door D.F.L. Schlechtendal, L. E. Langenthal en E. Schenk in 31 delen, met 3283 gekleurde steendrukplaten, Gera-Untermhaus, 1879-1888, uitdrukkelijk, doch vruchteloos zijn waarschuwend stem verheef, want de naamgever was de Engelse botanicus Don, die de Winterpostelein een eeuw later een plaatsje gaf in het reeds in 1739 door J.F. Gronovius te Leiden opgestelde en door Linnaeus overgenomen plantengeslacht *Claytonia*

Linnaeus heeft de Winterpostelein nimmer gekend, maar wel enkele andere soorten van het plantengeslacht *Claytonia*, dat J. F. Gronovius te Leiden (1686-1762) deze naam gaf ter ere van de Engelse arts John Clayton (1693-1773), die zich in Virginië vestigde, waar hij ook overleed. Deze geneesheer was tevens een volijverig botanist en stuurde Gronovius talrijke, tot dusver onbekend gebleven planten uit die landstreek toe, waarnaar deze zijn 'Flora Virginica' in 2 delen, 1739 en 1762, bewerkte.

De soort, waarmede het plantengenus *Claytonia* werd opgericht, is *Claytonia virginica* L. (fig. 4) uit oostelijk Noord-Amerika van Quebec tot Texas, waar deze vroeg in het voorjaar als bij ons de Witte klaverzuring (*Oxalis acetosella* L.) en de Bosanemoon (*Anemone nemorosa* L.) de bossen en de velden opluistert, zodat ze daar niet ten onrechte 'the Spring-Beauty', de 'Lente-Schone', wordt genoemd. Uit een knolvormig verdikte stengelbasis (*cormus*) rijzen talrijke 4-15 cm lange, lijnvormige, basale bladen en 2-40 bloeistengels op, die elk twee tegenoverstaande, lijnvormige stengelbladen dragen, waaruit de bloemgestellen zich verheffen met de tamelijk grote bloemen met donkerder aders. Hoewel uiterlijk zeer van de Winterpostelein verschillend, heeft deze 'Lente-Schone' toch hetzelfde bouwplan. Het fraaie plantje

Fig. 4. *Claytonia virginica* L. met knolvormige stengelbasis en lijnvormige basale en stengelbladen.

blijft klein van stuk en rijst slechts een handbreed op, waarom Mart. Houttuyn (1777) het 'onnozel' noemt, armtierig zouden wij zeggen. Het opent de bloemen slechts bij helder weer en sluit ze, zodra de lucht betreft. A. W. Kloos somt deze soort op in zijn 'Aanwinsten van de Nederlandse Flora in 1932', toen zij door W. van Dijk op een kwekerij te Haarlem werd verzameld, waarschijnlijk aangevoerd met een partij *Trillium*, afkomstig van Amerika.

Linnaeus kende reeds in 1746 een andere soort van *Claytonia*, die hij in de Upsalse

Fig. 5. *Claytonia sibirica* L. met achtereenvolgens de kiembladen, de basale bladen en de vrije, zittende stengelbladen.

tuin kweekte en die hij gekregen had uit Petersburg (Leningrad), waar men ze uit Siberië bekomen had. Hij gaf ze daarom de naam *Claytonia sibirica* L. (fig. 5). Later bleek ze behalve in oostelijk Siberië ook thuis te horen in Pacifisch Noord-Amerika van Alaska tot in Zuid-Californië. Ze heeft wederom dezelfde opbouw, doch geen knolvormige stengelbasis. De basale bladen zijn langgesteeld en gaafrandig, toegespitst eivormig. Er zijn ook weer twee tegenoverstaande, zittende, doch onderling geheel vrije, niet vergroeide stengelbladen,

die breed eivormig en toegespitst zijn. De roze, donker geaderde bloemdekbladen zijn diep uitgerand tot tweespletig. Eerst zijn de meeldraden rijp en daarna de stempels, de bloemen zijn dus proterandrisch. Ze scheiden nectar af en daar komen bijen, vliegen en vlinders op af. Wanneer men het plantje eenmaal in de tuin heeft, zorgt het door zelfuitzaaiing er wel voor, dat het op den duur alle vrije, open plekjes in beslag neemt, want het is volkomen wintervast. Door de uitbundige bloei, die vroeg in mei aanvangt en tot diep in de herfst aanhoudt, schenkt zij de tuin een onvoorstelbare bloemenweelde, zoals men zich die niet schöner verbeelden kan.

A. W. Kloos vermeldde *Claytonia sibirica* voor het eerst in zijn 'Aanwinsten van de Nederlandse Flora in 1945' van Dedemsvaart, waar het door W. van Dijk op 11 mei 1945 in een bosje dicht bij de kwekerij 'Moerheim' was verzameld. Kort daarna leerde ik het plantje kennen, nadat een tuinarchitecte het bij de renovatie van een tuin te Winschoten ingevoerd en toegepast had. Ik kreeg er een exemplaar van, waarvan de nakomelingen zich sterk vermeerderden en tot de huidige dag telkenjare wederom mijn tuintje verlustigd hebben.

In de navolgende jaren werd de Siberische claytonia achtereenvolgens gesignaleerd te Heemstede, Wassenaar, Glimmen, Vierhouten, Donkerbroek, Bakkeveen, Winschoten en Oosterwolde, maar mogelijk is ze wel op meer plaatsen verwilderd, doch onopgemerkt gebleven. Toch moet het betwijfeld worden, dat ze zich als een neofyt blijvend in ons land zal kunnen vestigen, want ze is slechts opgewassen tegen de concurrentie van onze inheemse onkruiden en grassen, die alle plekjes in beslag nemen en hier de scepter voeren. Tussen zulke ordinaire naburen ruimt ze liever het veld, evenals haar nicht, de Winterpostelein. Beide verlangen regelmatig omgegraven, maagdelijke grond, vrij van blijvende plantengroei, waar ze zich naar hartelust door uitzaaiing kunnen vermeerderen en zich elk jaar weer van een geschikt plekje kunnen verzekeren.